

módszertan

Tate Britain – Bob és Roberta Smith: Interaktív karácsonyfa

BASICS BEATRIX

RÉGI ÉS ÚJ MUZEOLÓGIA – OKTATÁS ÉS KUTATÁS NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

IA 20. század során a muzeológia oktatása Európában és a tengerentúli egyetemeken gyakorlatközpontú kurzusokat jelentett, ahol a professzionális múzeumi karriert követni vágyó szakembereket képeztek. Ez a módszer lassan megváltozott: a muzeológia az egyetemi oktatás minden szintjén és sokféle területén megjelent, sőt maguk a múzeumok is kezdtek részt vállalni benne. Néhány egyetemen muzeológiai tanszékeket hoztak létre, kialakultak kutatóközpontok, jelentősen megnövekedett a szakterülettel foglalkozó könyvek és folyóiratok száma – különösen az elmúlt évtizedekben. Az egyetemi kutatás és oktatás résztvevői váltak a „kritikai muzeológia” legfőbb teoretikusáivá, annak a nemzetközi trendnek a képviselőivé, amely a korábban a múzeumi területen uralkodó lineáris narratívától való elszakadás posztmodern reprezentánsa, a korábbi tekintélyelvű gyakorlat ellenzője. Az elméleti muzeológia ezen új iránya a múzeumi gyakorlatot is megújítja, egyúttal a múzeumok belső elzártságát felváltja a kívülről jövő nézetek és vélemények elfogadása.

IHogy ma mennyire fontos a muzeológia, és mennyivel szélesebb területet érint, mint a kezdetekkor, azt egy kiragadott adatsor is jól illusztrálhatja: az Egyesült Királyságban idén 72 muzeológiai tárgyú masterképzést indítottak, ebből 27-et különböző londoni egyetemeken, a többit olyan városok egyetemein, mint Norwich, York, Lincoln, Liverpool, Birmingham, Leicester, Manchester, Southampton, Brighton, Durham, Oxford, Bath, Canterbury, Newcastle, Leeds, Cardiff, Aberdeen, Glasgow, Edinburgh. A kurzusok témáinak megoszlása is tanulságos: többségüknek tárgya a múzeumi gyűjteménygondozás (curating – a kurátori feladatok a magyar szóhasználatban tévesen szinte kizárólag kiállításrendezést jelentenek, holott angol nyelvterületen a kifejezés elsősorban a múzeumi gyűjtemények gondozását jelenti), a gyűjtés, a muzeológia (museum studies), de a galériai munka, a múzeumpedagógia, a kulturális örökség gondozása, sőt egyes múzeumtípusok szerinti múzeumi tanulmányok is megtalálhatók a programokban.

IAz angliai University of Leicester egyike a témában leghosszabb ideje oktatási programot hirdető intézményeknek. A jól bevált, de folyamatosan megújuló oktatási program mellett muzeológiai kutatóközpontot is létrehoztak. Az 1999-ben alapított Research Centre for Museums and Galleries a School of Museum

a kurzusok témáinak megoszlása is tanulságos: többségüknek tárgya a múzeumi gyűjteménygondozás

Studies posztgraduális programját segíti az elméleti és gyakorlati múzeumi munka területén végzett kutatással. Partnerei ebben a múzeumok és galériák, más felsőoktatási intézmények, kulturális szervezetek – nemcsak az Egyesült Királyságban, de külföldön is. A partnerintézményekkel közösen kialakított projektek nem csupán a múzeumokra voltak hatással, hanem a közönségre is jelentős befolyást gyakoroltak. A kutatások – amelyeket külső felhasználók megbízásából is elvégeznek – a társadalmi hasznosulás, az oktatás, a kommunikáció, a közösségi feladatok témakörében folynak, az Arts and Humanities Research Council, az Európai Unió, a Wellcome Trust, az Arts Council England, a Heritage Lottery Fund, a National Endowment for Science, Technology and the Arts, valamint egyéb országos és regionális múzeumok és a kormányzat támogatásával.

a program
kiindulópontja
szerint
a múzeumok
és galériák,
a kulturális
örökség aktívan
formálja jelenlegi
életünket,
világunkat

- ¶ A kutatási program elsődleges célja egy újfajta gondolkodásmód és alkotói gyakorlat megeremtése, a kulturális szervezetek munkája hatásosságának és eredményességének növelése. A program kiindulópontja szerint a múzeumok és galériák, a kulturális örökség aktívan formálja jelenlegi életünket, világunkat. Az együttműködő szervezetek részesei a változó társadalmi, politikai és környezeti küzdőtérnek, kutatásokat végeznek annak kapcsán, hogyan járulnak hozzá a múzeumok a közönség formálásához, a társadalmi problémák megoldásához nyilvános viták, beszélgetések révén.
- ¶ A kutatóközpont a társadalmilag elkötelezett elmélet és gyakorlat híve; legfontosabb célja az együttműködés a kulturális színtér szervezeteivel. Nem a szokásos, a múzeumi gyakorlatban mélyen gyökerező hierarchikus munkamódszer hívei, hanem a szakmai ismeretek különböző területeinek és szintjeinek együttműködését célozzák, kutatók, gyakorlati szakemberek, művészek, aktivisták közös munkáját, a megélt gyakorlat és a kurátori és tudományos, elméleti szakértelem együttes alkalmazását. Ehhez szükséges az eddigi akadémiai szabályok átlépése, új kutatási módszerek kialakítása, a gyakorlati kísérleti munka révén a múzeumok számára új lehetőségek biztosítása, társadalmi szerepük megerősítése, mindezt akár nemzetközi viszonylatokban kialakítva, a publikációk terén is érvényesítve.
- ¶ Az európai képzési programok között találhatunk nemzetek közötti együttműködés alapján kialakított, 2007-ben indított, s azóta folyamatosan működő kurzust. Ilyen például a heidelbergi egyetem Európai Művészettörténeti Intézete és az École du Louvre által indított négyzemeszteres program, amely a gyűjteményszervezés, konzerválás, restaurálás, a kulturális örökség fenntartása köré épül, használva a Louvre és más francia múzeumok gyűjteményét, azokhoz szabad elérhetőséget és kutathatóságot biztosítva. Az itt végzetek elhelyezkedési

lehetősége széles – általában a kulturális adminisztráció, az oktatás, a kutatás, turizmus, a média, a műkereskedelem és művészeti tanácsadás terén vállalnak munkát.

¶ Az École du Louvre talán a legfontosabb szerepet tölti be a francia muzeológiai oktatásban és kutatásban: Dominique Poulot, az Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne professzora a francia muzeológia történetét összefoglaló tanulmányában ezt többször is hangsúlyozza. Hasonlóképpen fontosnak tartja a Sorbonne muzeológiai oktatását, a francia filozófiai és történettudományi iskola hatását a muzeológiára. A múzeumi fejlesztések, az új múzeumok, az ezekben folyó szakmai munka, a kutatóközpontok mellett a francia központú ICOM szerepét is jelentősnek ítéli meg.

¶ Az egyetemi muzeológiai kutatás másik példája az Oslói Egyetem Bölcsészettudományi Karának Kultúrtörténeti és Keleti Nyelvek Tanszéke, amelynek talán meglepő módon része a Museum Studies Centre. A központ feladata a múzeumi szakemberképzés, a tudománytörténet kutatása, valamint a múzeumi kultúramenedzselés feladatainak megfogalmazása. A központ 2011-ben jött létre, és más hasonló intézményekkel is kapcsolatot tart. A kutatások témája a muzeális intézmények legszélesebb választéka, a múzeumtípusok egymásra hatása, fejlődésük, változásaik. Az interdiszciplináris kutatások a múzeumokkal, a muzealizáció folyamatával, a múzeum mint intézmény történeti fejlődésével foglalkoznak. A kutatás tárgya továbbá a múzeumok 21. századi fejlődése, hogyan alakítják a múlt, a nemzeti és regionális identitás, a nemzeti kultúra és más országok kultúrájának megértését. A kutatási programot is ennek megfelelően alakították ki a múzeumtörténet, a múzeumi identitás és intézményesülés, a kiállításelemzés, a múzeum mint műfaj fejlődéstörténete, a kulturális örökséggel való kapcsolat témáiban.

¶ „Egyszerűbb” képzési programot vizsgálva jó példa a New York University Museum Studies programja, amely három évtized alatt több mint háromszáz szakembert képzett. A végzettek a legkülönbözőbb múzeumokban, arborétumokban, science centerekben, nemzeti parkokban, magán-, céges és közgyűjteményekben, kormányzati szervezeteknél, történeti társaságoknál, művészeti galériáknál találtak munkát. Ez a múzeumi tevékenység teljes spektrumát érinti: igazgatók, kurátorok, múzeumpedagógusok, regisztrárok, gyűjteménykezelők, média- és közönségkapcsolati munkatársak. Az egyetem ehhez olyan oktatási programot dolgozott ki, amely a felsorolt területek szakembereit foglalkoztatja, elméleti és gyakorlati oktatást jelent – szakmai gyakorlattal (internship) kiegészítve. A kurzusok összetétele, kínálata jelzi, hogy a program három évtizedes múltja során sikerült egy valóban a múzeumi tevékenység teljes spektrumát

a végzettek a legkülönbözőbb múzeumokban, arborétumokban, science centerekben, nemzeti parkokban, magán-, céges és közgyűjteményekben, kormányzati szervezeteknél, történeti társaságoknál, művészeti galériáknál találtak munkát

A Getty Research Institute – épületbelső

*Kérdés, hogy a materiális és virtuális valóságok
együtt létezése nem eredményezi-e majd azt,
hogy a múzeumok önmagukat szüntetik meg.*

*az egyik
legteljesebb
mintája az amerikai
és nyugat-európai
egyetemi
muzeológiai
oktatásnak, amely
már a 21. századi
muzeológia
új elveinek
megfelelően jött
létre*

érintő oktatási kínálatot teremteni: történeti, gyűjteménykezelői, restaurátori, digitális ismeretek, pénzalapok előteremtése, kiállítások szervezése és tervezése, történelmi és tájképi emlékhelyek, múzeumtörténet, múzeumelmélet, archívumok, múzeumpedagógia, múzeumi menedzsment, kortárs múzeumok, múzeumi interaktív technológia, kutatás szerepel a választható tárgyak között. Ez a képzési program talán az egyik legteljesebb mintája az amerikai és nyugat-európai egyetemi muzeológiai oktatásnak, amely már a 21. századi muzeológia új elveinek megfelelően jött létre.

- ¶ Az egyetemekhez kötött kutatás általában a fentihez hasonló programokhoz kapcsolódik. Ritka az önálló kutatási központ, mint például az Oslói Egyetemé. Valamivel gyakoribbak viszont a muzeális intézmények keretein belül felállított kutatóközpontok.
- ¶ A kutatás múzeumi központjai közül talán a legérdekesebb a washingtoni Smithsonian Center for Education and Museum Studies (SCEMS) programja. A Museum Studies website 1998 és 2014 között működött mint a web létrejötté óta a legrégebbi digitális forrás a múzeumi területen, széles körű, napi szintű ismereteket nyújtva a múzeumi munka számára, kutatási eredményekkel a múzeumok társadalmi szerepére vonatkozóan. Ezt szolgálta a Fellowships in Museum Practice program weben elérhető előadásaival. A SCEMS 2014-ben új nevet kapott és átalakult, a Smithsonian Center for Learning and Digital Access (SCLDA) új weboldala a Smithsonian Learning Lab. Ez a weboldal több mint kétmillió elérhetőséggel rendelkezik, használói személyes gyűjteményt, illetve oktatási programot, kutatási tervet hozhatnak létre, meg is oszthatják a munkájukat. Mivel hat másodpercenként digitalizálnak a Smithsonian gyűjteményéből egy-egy újabb tárgyat, az oktatási program folyamatosan újat tud nyújtani, lehetőséget teremtve arra, hogy interdiszciplináris kutatásokat végezzenek a felhasználók, és új tudást létrehozva azt meg is oszthatják – használva a Smithsonian hatalmas történelmi, természettudományi, kultúrtörténelmi, művészeti gyűjteményét. A kutatási eredmények folyamatosan frissülnek, és a weboldalról letölthetők.
- ¶ Az 1974-ben alapított J. Paul Getty Museum a Los Angeles Brentwood negyedében lévő Getty Center és a Pacific Palisades-beli Getty Villa híres, értékes és sokrétű gyűjteménye mellett kutatóközpont is ösztöndíjas programokkal. A Getty Research Institute nemzetközi kutatóközpont elsősorban a művészettörténelmi

kutatást szolgálja. Emellett éves ösztöndíjakat hirdet kortárs művészek számára (Getty Artists Program), konferenciákat szervez, amelyek szakmai anyagát közzéteszi.

¶ A német Institut für Museumsforschung nem egyszerűen múzeumi kutatási központ, annál sokkal több. A Berlin-Dahlemben lévő intézményt 1979-ben hozták létre – mint a berlini állami múzeumok (Staatliche Museen zu Berlin) dokumentációs és kutatóközpontját. Évente közzéteszi a német múzeumok statisztikai adatait, irányítja a történeti muzeológia kutatást, koordinálja a múzeumi digitalizálást és a kulturális örökség ügyeit; szervezetileg a Stiftung Preussischer Kulturbesitz része. A dokumentációs és kutatóközpont feladatai közé tartozik az országos múzeumi statisztika elkészítése, a látogatói kutatások, a múzeumi menedzsment gyakorlati kérdései, a részvétel az európai és a nemzetközi interdiszciplináris kutatási projektekben, a múzeumi dokumentáció felügyelete, a múzeumi gyakorlat alapelveinek kidolgozása, a digitalizálás és archiválás, a muzeológiai és történeti muzeológiai kutatások, szemináriumok, kurzusok szervezése. Az intézet saját könyvtára és archívuma a külső kutatók rendelkezésére áll, csakúgy, mint a nyolcvanas évek óta folyamatosan gyarapodó adatbázisa és publikációi. Számos országos és nemzetközi projektet irányít, amelyek a múzeumi gyakorlat minden területét érintik.

¶ A Varsói Múzeumi és Közgyűjteményi Nemzeti Intézet (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów – NIMOZ) kicsit más, mint a berlini. Az államilag szervezett és finanszírozott intézményt 2011-ben alapították. Profilja sok vonásában hasonlít a berliniéhez: feladata a nemzeti múzeumi stratégia kidolgozása, az örökséggondozás – mindennek a járulékos gyakorlati feladataival, sőt a lopott vagy az országból illegálisan kijuttatott történelmi jelentőségű tárgyak nemzeti regiszterét is itt kezelik. De feladata a közgyűjtemények fejlesztése és megújítása is, a múzeumi menedzsment kidolgozása, a törvényi háttér naprakész kialakítása, oktatási programok szervezése a muzeológia legkülönbözőbb területein, tudományos kutatás és adatbázisok létrehozása. A lengyel muzeológiai kutatás és oktatás megújítása révén minden múzeumtípus esetében a múzeumok társadalmi szerepvállalásának erősítése a cél. Az ehhez az elmúlt években kidolgozott stratégia része a múzeumi terület jelenlegi helyzetének felmérése és a kutatási irány elméleti és gyakorlati feladatainak meghatározása. A folyamatba bevonják – a múzeumi szakemberek mellett – az akadémiai kutatás résztvevőit, a civil szervezeteket és mindazon egyéb társadalmi szervezeteknek a képviselőit is, amelyek pozitív befolyással lehetnek a terület fejlődésére.

¶ A gyakorlati muzeológia (operational, practical museology) a múzeumi gyakorlat szervezeti protokolljait, a kiállításokat, a programokat jelenti, a mindezekhez

feladata a nemzeti múzeumi stratégia kidolgozása, az örökséggondozás – mindennek a gyakorlati technikai járulékos feladataival, sőt a lopott vagy az országból illegálisan kijuttatott történelmi jelentőségű tárgyak nemzeti regiszterét is itt kezelik

kapcsolódó szakmai háttérrel együtt (oktatás és kutatás), míg a kritikai muzeológia (critical museology) a gyakorlati muzeológiát vizsgálja, vagyis a múzeumi gyakorlat mindazon elemeit, amelyek a gazdasági és politikai élet hatalmi viszonyaitól függenek.

¶ A kritikai muzeológia szerint a múzeumi működést alapvetően négy tényező befolyásolja: a történelem, a gyűjtők személye és a gyűjtés folyamata, a múzeum mint intézmény és végül a tárgyak objektívnak gondolt interpretációja. Ezek értelmezése az elmúlt időszak kutatásainak témája: cikkek, tanulmányok, kötetek sokaságát eredményezte. A kritikai muzeológia lényegét ezek az írások a dekonstrukció fogalmában határozzák meg, szkeptikus alapállást fogalmaznak meg a tudással szemben, megkérdőjelezését az „információ egyenlő tudás” képletének – önkritikus és reflexív gyakorlatot alkalmazva.

célja nem
valamiféle
intézményi
reform, hanem egy
folyamatos kritikus
és dialektikus
párbeszéd
fenntartása

¶ A kritikai muzeológia egyelőre nem változtatja meg a gyakorlati muzeológia működésrendszerét, ugyanakkor jó ideje nem hagyható figyelmen kívül. Célja nem valamiféle intézményi reform, hanem egy folyamatos kritikus és dialektikus párbeszéd fenntartása. Míg a gyakorlati muzeológia mindig érintett politikailag, a kritikai muzeológia soha nem lehet ilyen, egyúttal újfajta nézőpontot kínál a múzeumi működés vizsgálatára. Ahelyett, hogy a múzeumokra a valahol Noé bárkájával kezdődően induló, gyűjteményalapú intézményekként tekintենek, inkább speciális történeti periódusokban és földrajzi körülmények között létező sajátos kiállítási komplexumokként kellene kezelnünk őket, javasolja a kritikai muzeológia.

a múzeumokkal
kapcsolatos új
elvárások mély
törést okoztak
a gyakorlati
muzeológia
működésében, és ez
megújulást igényel

¶ A múzeumok többé nincsenek monopolhelyzetben az általuk intézményesített materiális vagy vizuális kultúrák vonatkozásában. Kérdés, hogy a materiális és virtuális valóságok együtt létezése nem eredményezi-e majd azt, hogy a múzeumok önmagukat szüntetik meg. A múzeumokkal kapcsolatos új elvárások mély törést okoztak a gyakorlati muzeológia működésében, és ez megújulást igényel. Ehhez nyújt segítséget művelői és alkalmazói szerint a kritikai muzeológia. A választás nem a „templom” és a „fórum” között szükséges. A kritikai muzeológia megfogalmazása szerint a lehetőségeket kidolgozó laboratóriumokra van szükség.

¶ A kritikai muzeológia alkalmazására művészeti múzeumok esetében jó példa Andrew Dewdney–David Dibosa–Victoria Walsh: *Post Critical Museology: Theory and Practice in the Art Museum* című kötete, amelynek egy kísérlet volt a kiindulópontja. A projekt címe *Tate Encounters: Britishness and Visual Cultures: 2007 és 2010 között hároméves közös munkát jelentett, amelyet az Arts and Humanities Council finanszírozott, s amelynek résztvevői a Tate Britain, a London South Bank University és a University of Arts, London voltak. Ez idő alatt a két egyetem*

tizenketten
vállalkoztak
arra, hogy
találkozásukat az
intézményekkel
kétéves periódus
során – a kutatási
projekt elveinek
és célkitűzéseinek
megfelelően –
dokumentálják,
családjukkal együtt

több mint hatszáz hallgatója látogatta rendszeresen a Tate Britain és a Tate Modern kiállításait, közülük tizenketten vállalkoztak arra, hogy találkozásukat az intézményekkel kétéves periódus során – a kutatási projekt elveinek és célkitűzéseinek megfelelően – dokumentálják, családjukkal együtt. A részvétel feltétele volt: ezek a hallgatók családjuk történetében először vesznek részt felsőoktatásban, és vagy ők maguk, vagy szüleik, illetve nagyszüleik bevándorlók. Látogatósaikkor kétszáz kérdőívet töltöttek ki, összesen háromszáz esszét írtak, 143 órányi videóinterjú készült velük, tizennégy dokumentált workshopon és tizenkét kutatási projektben vettek részt, családjukkal közösen. A programhoz a két múzeum munkatársai és külső kutatók is társultak. A projekt egyik fő célja annak kutatása volt, mi lehet az oka a Tate Britain jelenlegi válságának, miért és hogyan jutott ide az 1897-es megnyitása óta, amely időszakban végig ugyanazt a bemutatási módot alkalmazta tárlatain. Ehhez nemcsak a kiállítási gyakorlatot, hanem a múzeum szervezeti felépítését, gazdasági függésrendszerét is vizsgálták és azt, hogy a transzkulturális közönség miért nem fogadja el a több mint százéves gyakorlatot.

¶ Ez a kísérlet az egyik legjelentősebb kutatási projekt: jól illusztrálja, merre halad a 21. századi muzeológia – kutatás és oktatás egyaránt. A kritikai muzeológia kétségtelenül ösztönző lehet a múzeumi megújulásban, és ehhez már nemcsak az amerikai és a brit, de más európai országok egyetemi oktatási gyakorlata és kutatási programjai – múzeumi és egyetemi is – alkalmazkodtak.

Irodalom

- Donald Preziosi: *Museology and museography. The Art Bulletin, New York, Vol. 77/1 (1995/3.)* 13.
- Ivo Maroevic: *Introduction to Museology: The European Approach.* München 1998
- A Companion to Museum Studies.* Ed.: Sharon Macdonald. Wiley-Blackwell, 2011
- Jesús-Pedro Lorente: *The development of museum studies in universities: from technical training to critical museology. Museum Management and Curatorship, 2012/3.*
- Anthony Shelton: *Critical Museology – A Manifesto. Museum Worlds: Advances in Research.* I. 2013/1. 1. 7–23.
- Bruno Brulon Soares: *The Museum Performance: Reflecting on a Reflexive Museology. Complutum, 2015/26.* 49–57.
- Andrew Dewdney–David Dibosa–Victoria Walsh: *Post Critical Museology: Theory and Practice in the Art Museum.* London 2017
- Dominique Poulot: *The French Museology. Discussing Heritage and Museums: Crossing Paths of France and Serbia. Choice of Articles from the Summer School of Museology Proceedings.* Ed.: Dominique Poulot, Isidora Stanković. Paris 2017

